

DERLEME / REVIEW

Küresel-Yerel Ölçek İlişkiselliği Bağlamında Devletin Yeniden Ölçeklenmesi

Rescaling of the State in the Context of Global-Local Relations

Adem Tuncer

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kent ve Çevre Bilimler Doktora Programı, Ankara

ÖZ

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında sanayi kapitalizminin etkisiyle kentsel alanlar nasıl değişim yaşıyorsa, 20. yüzyılın son çeyreğinde de kapitalizmin coğrafyası benzer dramatik değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerin sonucu ve neoliberal yeniden yapılanma süreci içerisinde hızlanan küreselleşme olgusunun da etkisiyle, (ulus) devletlerin ulusal egemenliklerinin bölgeler, kentler, metropoliten alanlar vb. yerelliklerle olan ilişkisi gerek siyasal (egemenlik) anlamda gerekse iktisadi anlamda problemleri bir alan üzerinden tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle uluslar arası sermayenin zaman ve mekanı iç içe geçiren akışkanlığı karşısında, ulusal siyasal yapılanmaları mutlak egemenliğini sağlamak yolunda aşırı merkezi ve bürokratik bulması ve ulusal sınırların sermayenin hareketliliği karşısında belirsizleşmesi durumu, “Ulus devlet’in sonu mu geldi?” sorunsalının 20. yy’ın son çeyreğinden itibaren tartışılmasına neden olmaktadır. Bu çalışma söz konusu problematiği üç başlık üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Birinci bölümde, sorunsalın tarihsel bağlamını belirleyen yeni ekonomi-politik dönüşümler kapitalizm-mekan diyalektiği bağlamında incelendikten sonra, konunun ölçekler arası ilişkiye referans vermesi nedeniyle ölçeğin bu sorunsalın neresinde durduğu ikinci bölümde tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ise ilk iki bölümde çizilen kavramsal çerçeve bağlamında yerel-küresel-ulusal ölçeklerde yaşanan dönüşümün nasıl anlaşılması gerektiğine yönelik tespitlerde bulunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Küresel ölçek; ulusal ölçek; yerel ölçek; yeniden ölçeklenme.

ABSTRACT

Capitalist geography saw dramatic changes in the last quarter of the 20th century, similar to that experienced in urban areas as a result of the influence of industrial capitalism in the late 19th and early 20th centuries. As a result, and because the re-structuring of the neo-liberal state was accelerated due to the globalization phenomenon, a new discussion was launched on the relationship between the national sovereignty of (nation) states and regions, cities and metropolitan areas, etc., both politically (sovereignty) and economically. The liquidity of international capital means that national political structures are now often seen as excessively central with bureaucratic restrictions; national borders opposing the mobility of capital are now blurred. In the last quarter of the 20th century there was much discussion of the notion of the end of the nation-state. This article discusses the scenario in 3 parts. First, new economic-political transformations that are determining the historical context are examined based on capitalism and geography. Second, the concept of scale and its effect on these relationships is discussed, and third, the article elaborates on how transformations on a local, national and global scale should be perceived within the conceptual framework drawn in the first 2 sections.

Keywords: Global scale; local scale; national scale; rescaling.

Geliş tarihi: 02.02.2016 Kabul tarihi: 21.04.2016

İletişim: Adem Tuncer.

e-posta: admtnrcr@gmail.com

Giriş

Kentler, kapitalizmin farklı aşamalarının kendi iktisadi ve politik özgünlükleri çerçevesinde gelişmiş, bu durum, üretim ilişkilerinin evrildiği bir sonraki süreç için de belirleyici olmuştur. Bu kapsamda, 1970'li yılların sonlarında yaşanan kapitalizmin içsel krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan neoliberal ekonomi-politiğin kentsel süreç üzerine etkileri de dramatik olmuştur. Sınırları kalın çizgilerle çekilmiş ulusal sınırlar içerisinde büyük ölçekli mal üretimi üzerine kurulu sanayileşmiş modern şehir sistemlerinden, ulusal ölçüklerin ötesine geçmiş, küresel ölçekte organize olan, uzmanlaşmış farklı coğrafi bölgelerin rekabetine dayanan ilişkiler ağı üzerinden tanımlanan bir mekânsal kurguya geçilmiştir.

Yerleşmeler arası yaşanan bu dönüşüm beraberinde, ülkelerin idari yapılanmalarında kentselliği-yerelliği- ön plana çıkartan paradigmalardan tartışılmasına neden olmuştur. Bu tartışmalarda ise çoğunlukla geleneksel, temsili demokrasinin siyasal öznesi olarak artık ulus devletin yerel ölçek üzerinden gelişen iktisadi ve politik dönüşümleri okumada fazlasıyla bürokratik ve hiyerarşik olması nedeniyle yetersiz kaldığı belirtilmekte, yerellik ve demokrasi arasında ontolojik bir ilişki kurulmakta ve bu bağlamda (ulus) devletin varlık nedeni tartışılmaktadır. Bu çerçevede, mekanın farklı ölçüklerinde (yerel-ulusal-küresel) yaşanan ve genelde birbirlerinin karşıtlıkları üzerinden okunan bu dönüşümün nasıl okunması gerektiğinin ortaya konulması için kapitalizm ve mekan diyalektiğini tartışmanın referans noktasına koyabiliriz.

Kapitalizm-Mekan Diyalektiği

Mekansal bir ölçüğe referans veren ulus devlet, yerellik (metropolitan kentleşme, yeni bölgecilik, küresel kentler v.b kısaca kentsel olanın mekansal tezahürü) ve küreselleşme ilişkisinin birbirlerinin karşıtlığı ya da destekleyen eşgüdümlü süreçler olup olmadığının ortaya konulması için öncelikle, söz konusu ölçüklerin bağlamını belirleyen kapitalist üretim ilişkileri incelemenin merkezine konulmalıdır.

Kapitalist sermaye birikiminin temelde ikili¹ bir yapısı olduğu söylenebilir. Birincisi; kapitalizm, politik ve ekonomik olarak farklı coğrafyaların birbirlerine bağlılıklarını arttırırken ikinci olarak bu eklemleme durumu farklı coğrafyalar arasında eşitsizliğin derinleşmesine neden olur. Farklı coğrafyaların sermaye birikimi çerçevesinde birbirlerine eklemleme durumu, coğrafyalar arasındaki mevcut ekonomik farklılıkların bir sonucudur. Bu farklılık durumu, kapitalizmin eşitsiz gelişme mantığının bir sonucu olarak kendisini yeniden üretir. Bu bağlamda, kapitalizm büyüme ve birikim krizini aşmak için emek gücünün disipline edildiği, kar oranlarını arttırabildikleri yeni

yerler arama arayışı içindedir. Sermayenin tercih ettiği yeni yerler ise görece olarak kapitalist kurumsallaşmanın kendisinden daha düşük yoğunlukta olan yerlerden yatırım yoluyla, ya da kapitalist kurumsallaşmanın yüksek olduğu coğrafyalardan ise başka finansal araçlarla kendi ekonomik-mekansal gelişmesinin sürekliliğini arttırma arayışı içinde olurlar. Bu durum görece farklı (eşitsiz) kapitalist gelişme dinamikleri gösteren coğrafyalar arasında süreklilik gösterir. Böylece mekansal anlamda genişleme (eklemleme) ve eşitsiz gelişme dinamikleri kapitalist birikim süreçleri içerisinde kendisini yeniden üretir.

Harvey, kapitalizmin farklı coğrafyalar üzerinde bu eşitsiz gelişme diyalektiğini “yerleşme ve yeniden yerleşme” olarak tanımlamaktadır. Harvey'e göre kapitalizm tüm uzamsal bariyerleri ortadan kaldırma eğilimi içindedir. Böylece kapitalizm kendi birikim sürecinin belirli bir tarihsel andaki dinamiklerine uygun olan bir coğrafya üretir. İleri bir süreçte ise bu coğrafyayı yıkıp yeniden inşa eder. Harvey bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Kapitalizm kendi imajına uygun bir coğrafyayı sürekli olarak yeniden inşa eder. Tarihin belirli bir aşamasında sermaye birikimini kolaylaştırmak için belirli coğrafi profiller, ulaşım ve iletişim için üretilmiş alanlar, altyapısal ve uzamsal örgütler üretir. Sonra bunları alaşağı eder; daha ileri bir safhadaki birikime yol açmak için yeniden düzenler.”²

Kapitalizmin ve mekan diyalektiğinin bir diğer unsuru ise verili kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde toprağa bağlı örgütlenmenin “egemenlik meşruiyeti” çerçevesinde somutlaştığı devlet yapılanmasıdır. Ekonomi ve siyasete ilişkin toplumsal alanların tamamını düzenleyerek yaptırım ve şiddet uygulama tekeli “egemenliğin” meşruiyeti olarak tanımlayan devlet yapılanmasının oluşturulması ile kapitalizm-mekan diyalektiğinin sürekliliği “devlet” ölçüğünde kendisini yeniden üretir. Bu yeniden üretme durumu, kapitalizme içkin olan “emek-sermaye” çelişmesine yeni bir çelişi olarak tanımlayabileceğimiz, “kapitalizmin mekansal eşitsiz gelişimi”ni devlet ölçüğünde maddileştirir. Bu nedenle devletler, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde, kapitalizmin mekana ilişkin çelişkilerini de içinde barındırdığı için Harvey'in deyişiyle kapitalizmin “yerleşme ve yeniden yerleşme” süreçlerinin belirli egemenlik alanları içerisinde tanımlandığı coğrafyalar olmuşlardır.

Yukarıda belirtilen kapitalizm-mekan diyalektiği ve devletin bu diyalektik içerisindeki konumu, kapitalizmin tarihi boyunca var olmuştur. Bu noktada şu soru sorulabilir: Kapitalizm-mekan diyalektiği ulus devletler ölçüğünde kendisini yeniden üretiyorsa özellikle 20. yy'ın son çeyreğinde “kentsel ölçükler (metropolitan alanlar, kent bölgeler vb) bağlamında yaşanan küresel

¹ Buradaki “ikilik” -dualist- karşıtlıklar seti olmaktan çok, birbirlerinin içine gömülü diyalektik bir ikiliktir.

² David Harvey, Umut Mekanları, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s.75

kapitalizm ulus devletin altını oymaktadır, içini boşaltmaktadır, anlamsızlaştırmaktadır” tartışmalarının kaynağı nedir?

Böylesi bir sorunsala tutarlı cevaplar üretmek için kapitalist birikim rejiminin dönemsel krizleri irdelenmelidir. Nihayetinde kentsel süreçler ve beraberinde meydana gelen mekansal örüntüler evrimsel bir çizgide ve sürtünmesiz sürecin değil, kendi içerisinde krizleri barındıran, belirli kesintili dönemleri içeren, istikrarsız ve çatışmalı bir birikim sürecinin ürünüdür. Bu nedenle, kapitalizm- mekan diyalektiğini yukarıda belirtilen çerçeveye çizse de kapitalizmin dönemsel krizleri ve bu krizler sonrası yeniden bölüşüm süreçlerinde tüm toplumsal alanları değişim-dönüşüme uğramakta, kapitalizm-mekan ilişkiseliliği de bu dönüşümden etkilenmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde, ulus devlet-yerellik-küreselleşme ekseninde yerel ölçeğin ön plana çıktığı ulusal ölçeğin anlamsızlaştığı yönündeki değerlendirmelerin bu tartışmaların tarihselliği ile örtüşen 20. yy'ın son çeyreğinde yaşanan kapitalizmin birikim krizi ile ilişkisinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu ilişkinin, süreçleri birbirlerinin içinde gömülü dört tane unsurunun olduğunu söyleyebiliriz:

Birincisi, yukarıda belirtilen sorunun köklerinde 1970'li yılların son çeyreğinde refah devleti kapitalizminin yaşadığı kriz sonrasında Keynesyen ekonomi-politikaların terk edilerek, kapitalizmin sermayenin önündeki tüm engelleri kaldıracak şekilde dolaşım serbestisini sağlayan serbestleştirme (liberalizasyon), toplumsal ve ekonomik politikalarla ilgili olarak düzenleme dışı bırakma (dereğülasyon) ve üretim ve emek süreçleriyle ilgili olarak esnekleştirme (post-fordizm) politikaları çerçevesinde ekonomi-politiğin neoliberalleşmesi yatmaktadır. Buradan hareketle, siyasal bir özne olarak ulus devletin mi yoksa Keynesyen ekonomi-politikaların mekanı olarak somutlaşmış “refah devleti” nin mi içinin boşaltıldığı sorusu daha anlamlı olmaktadır. Başka bir ifade ile mekansal ölçeğin genişlemesi kapitalist toplumdaki dönüşümle etkileşim içerisinde olan devleti dönüştürmektedir. Ancak bu dönüşüm kapitalizmin politik-mekansal örüntüsü olan ulus devleti anlamsızlaştırmaktadır şeklinde bir determinist yaklaşımdan öte devletin düzenleyici işlemlerinde (eğitim, sağlık, konut sunumu v.b) yaşanan dönüşümün niteliğini sorgulamak daha anlamlı olabilir.

İkinci olarak; yaşanan bu dönüşümü derinleştiren unsur ise 20. yy'ın son çeyreğinde teknoloji alanında yaşanan dramatik gelişmelerdir. Harvey'in belirttiği üzere “Kapitalizm; teknolojik ve organizasyonel bakımdan zorunlu olarak dinamiktir”.³ Özellikle ulaşım ve iletişim olmak üzere teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, metanın ve insanların dünyanın bir noktasından başka bir noktasına ulaşım sürecini giderek azaltmakta, bu durum, kapitalist üretimin geniş coğrafyalara yayılması ve kar oranlarını arttırmasına neden olmaktadır. Teknolojideki ilerlemelerin kar oranlarını yükseltmesi ve üretimin geniş coğ-

rafyalara yayılma olanaklarının artması, büyük ve küreselleşmiş şirketlerin üretim sürecinde daha başat bir rol oynamalarına neden olmuştur. Ulus devletin politik olarak sorgulanmasının nedenlerinden biri de verili teknolojik gelişmelerin sağladığı olanaklarla büyük ölçekli küresel şirketlerin, ulusal ölçeklerin ötesine geçerek, yerel ölçeklerle girdiği kapitalist ilişkiler çerçevesinde ulusal-politik sınırların belirsizleşmesine neden olmasıdır.

Üçüncü olarak; çok uluslu şirketlerin zaman ve mekan sınırlamasını aşarak kapitalist gelişmeyi sağlaması, farklı coğrafyaların birbirlerine olan bağımlılığını da arttırmıştır. Bu durum kapitalist gelişmenin aracılığı yapan uluslararası örgütlerin (AB, NAFTA, Dünya Bankası, IMF) ve çok uluslu şirketlerin bağımsız bir birim-aktör- gibi siyasal alanda hareket etmelerini sağlarken, diğer taraftan ulus devlet yapılanmasının aşınmasına da neden olmuştur.

Dördüncü ve son olarak; kapitalizmin dönemsel rasyonelliğinin bir ürünü olan Refah Devleti yapılanmasının kapitalist kriz etkisiyle çözülüşü ve postfordizm olarak da nitelenen yeni birikim rejiminin kapitalist üretim ilişkilerinde hakim politika olmaya başlaması, kapitalizmin coğrafi yapılanmasında önemli değişiklikler meydana getirmiş, hem kentlerin mekansal kurgusu (mikro ölçek), hem de kentleri birbirlerine bağlayan ilişkiler ağı (makro ölçek) kökten şekilde değişmiştir. Bu kurgu içerisinde sermaye, (ulusal ya da uluslar üstü olsun) kentsel süreçlerin oluşumunda belki de daha önce tarihinde hiç olmadığı kadar belirleyici olmuş; kentler, toplumsallığın yeniden üretildiği alandan (kapitalist üretim ilişkilerini barındırır da refah devleti ekonomi politiğinin, toplumsallığı liberal bireyselliğin önüne koyduğunu söyleyebiliriz), sermayenin talepleri doğrultusunda iktisadi alanın sermaye lehine yeniden dağıtıldığı mekanlara dönüşmüştür.

Neoliberal birikim rejimi, kentleri küresel ölçekte birbirlerine bağlarken ya da bağımlı hale getirirken, bu ilişkilerin yoğunlaştığı coğrafyalarda oluşan iktisadi, siyasal, kültürel değerler tüm dünya kentlerini gerek makro ilişkiler ağı (küresel ölçek-kentler arası ilişkiler) ölçeğinde gerek ise mikro ölçek (kent içi yapı çevre) üzerinden etkilemiş, bu etkileşim, kentleri tek bir pazar olma yönünde evrilen küresel kapitalist sistemin merkezine oturturken, küresel-yerel diyalektiği içinde gelişen bu durum kentsel süreci mekansallığının ötesinde yeni siyasal paradigmalarının tartışıldığı bir alana taşımıştır. Bu nedenle, yaşanan dönüşümün dördüncü ayağı olarak kentsel ölçeğe referans veren yerelliğin siyasal bir özne olarak ulus devletin siyasal alanını belirsizleştirdiği yönünde yapılan tartışmaların kaynağında, yeni birikim rejiminin küresel kapitalizmde kentsel alanları daha önce olmadığı ölçüde küresel kapitalist ağ ilişkilerinin merkezine koyması yatmaktadır.

³ David Harvey, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.205.

Sonuç olarak, özellikle 20. yy'ın son çeyreğinde ekonomi-politik alanında yaşanan dönüşümler,⁴ kapitalizm-mekan diyalektiği içindeki çelişkilerin yaşandığı siyasal coğrafyalar olarak (ulus) devletin varlığını (siyasal bir özne olarak egemenlik meşruiyetini) tartışılır kılmıştır. Ancak yaşanan bu dönüşüm, ulus ölçeğinin sonunun geldiği sonucunu yaratır mı? Kapitalist üretim sürecinin küresel-yerel diyalektiği (küresel kapitalist üretimin mekansal sınırları aşarak yereli ön plana çıkartan yeni bir siyasallık yaratması durumu) çerçevesinde, ulus ölçeğini tasfiye ettiği saptaması ne ölçüde geçerlidir? Bu çerçevede; ulus, ulus-üstü küresel ve yerel kavramları “ölçek” e ilişkin çağrışımlar yapması nedeniyle, ölçeğin kendisinin nasıl ele alınması gerektiği konusunun (teknik bir süreç mi, farklı siyasal ve toplumsal süreçleri içinde barındıran bir durum mu) açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Ölçeğe İlişkin

Brenner; küreselleşme, yerel-küresel ilişkiler, emek düzenlemelerinin yeniden yapılandırılması ve Keynesçi refah devletinin krizi sonrası bölgesel yeniden yapılanmalara yönelik tartışmaların, coğrafi ölçeğin toplumsal olarak inşa edildiği yönde bir yazının oluşmasına neden olduğu, böylece ölçeğe ilişkin sınırlı Kartezyen, Öklidyen bakış açısının yerini sürece sosyo-politik mücadeleler ekseninde bakan eleştirel coğrafi kuramın almaya başladığını belirtmektedir.⁵ Diğer taraftan, eleştirel coğrafya içinde daha önce yalnızca sermayenin dolaşımı ve eşitsiz gelişiminin doğal bir sonucu olarak gözlemlenen coğrafi ölçek sorunsalının, 1990'ların başından beri, sermaye birikimi ve devlet düzenlemelerinden toplumsal yeniden üretim, ve toplumsal muhalif hareketlerini de içine alan toplumsal faaliyet ve mücadelelerin bir çatısı olarak incelenmeye başladığını belirtir Brenner, bu durumun ekonomik belirlenimci yaklaşıma eklenen “ölçeğin toplumsal olarak inşa edildiği ve dolayısıyla tarihsel olarak toplumsal mücadeleler yoluyla değiştiği” şeklinde ifade edilebilecek bir yaklaşımın sağladığı olanaklar çerçevesinde konunun daha geniş bir zeminde tartışılmasını olanaklı kıldığını belirtmektedir.⁶ Diğer taraftan Brenner'a göre, ölçeğin tartışılmasına ilişkin tartışma zemininin genişlemesi, kavramın ontolojik unsurlarının anlaşılmasında problemler yaratmaktadır.⁷

Ölçeğe ilişkin tartışmaların geniş bir toplumsallığa referans verdiğini belirten Brenner'in, (konumuz itibarıyla özellikle inceleniyor olması sebebiyle de), bu alandaki yazına en önemli

katkısı, yerel-küresel-ulusal ölçekte yaşanan dönüşümü “devletin yeniden ölçeklendirilmesi” olarak kavramsallaştırmasıdır. Brenner; siyasal güç odağı olma durumunu koruyan ulus devletin, küreselleşme sürecini kendi avantajına çevirmek ve sermaye birikimini hızlandırabilmek için yerel ya da ulusal yeni mekansal ölçekler yarattığını iddia etmektedir. Böylece, ulus devlet, sermaye birikimini hızlandırabilmek için yerel ve küresel ölçeklerde yeniden eklemekte ve yeni mekansal örüntüler oluşturmaktadır.⁸

Devletin yeniden ölçeklenmesini siyasal bir süreç olarak tanımlayan Bayırbağ, bu sürecin iki unsuru olduğunu belirtmektedir. Birincisi, bu süreç farklı düzeylerdeki yönetim katmanları arasında yetkenin dağıtılması çerçevesinde kapitalist devletin siyasal coğrafyasının yeniden tasarlanması yoluyla, kendi kurumsal yapısı içindeki siyasal dengelerin radikal değişikliklere uğraması anlamına gelmektedir. İkinci ise devletin yeniden ölçeklenmesi çatışmalı ve çelişkili bir süreçtir. Sürecin çatışmalı ve çelişkili unsurları barındırmasının sebebi ise devletin yeniden ölçeklenmesi sürecinin varolan çıkar gruplarını/ ağlarını alt üst ederek sınıf dengelerini değiştirmesi ve böylece çözülebileceğinden daha fazla siyasa problem ve toplumsal sorun yaratma potansiyeline sahip olmasıdır.⁹

Ölçeğe ilişkin kuramsallaştırma çalışmalarının yerel-ulusal-küresel ölçekleri birbirlerinin karşıtlıkları olarak tanımlanma riski taşıdığını belirten Bayırbağ, bu problemin “ilişkisel ölçek yaklaşımı” ile aşılabileceğini iddia etmektedir. Böylece yerel-siyasal iktisadi, doğası gereği yerel ölçekte kurulmuş ve yerel ölçekte işleyen bir süreç olarak anlamanın ötesine geçilerek, daha geniş kapitalist yeniden yapılanma süreçlerinin bir parçası olarak görmek olanaklı hale gelebilir. Bu durum, yereli mekansallığından ve tarihselliğinden kopartılmış bir özne olarak diğer ölçeklerle (ulusal-küresel) ilişkisinin karşıtlıklar üzerinden anlaşılmasının önüne geçer.¹⁰

Bayırbağ'ın mekana ilişkin kavramsallaştırmada “ilişkisel ölçek yaklaşımını” merkeze alan değerlendirmesine benzer bir tutum Şengül tarafından da geliştirilmiştir. Şengül'e göre mekan bir kez ilişkisel bir bağlamda anlaşıldığında, mekansal ölçek teknik olmaktan öte siyasal bir sorun olarak somutlaşır. Bu nedenle belli bir ölçeği tartışırken bu ölçeği tanımlayan -ve bir kez tanımlandığında da bu ölçekten etkilenen- toplumsal süreçlere ve ilişkilere bakmak gerekir. Her ölçeği tarihsel sü-

⁴ Bu dönüşümler konunun tartışıldığı bağlama ilişkin olarak birbirlerinin içine gömülü dört olay-ilişkiler seti- üzerinden açıklansa da söz konusu sürecin bileşenlerinin sayısı bağlamına göre farklılıklar gösterebilmektedir.

⁵ Neil Brenner, “The limits to scale? Methodological Reflections on Scalar Structuration”, *Progress in Human Geography*, 2001, C:25,S:4, s. 591-592.

⁶ Neil Brenner, a.g.e., s.594-595

⁷ Neil Brenner, a.g.e.

⁸ Neil Brenner, “The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale”, 2000, *International Journal Of Urban and Regional Research*, C:24, S:2.

⁹ Mustafa Kemal Bayırbağ, “Devletin Yeniden Ölçeklenmesi, Dışlanma ve Neoliberalizmin Zamansallığı”, Besime Şen, Ali Ekber Doğan (Derleyen), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara 2010, s.273

¹⁰ Mustafa Kemal Bayırbağ, “Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Yükselişinin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine”, *Praksis*, Yaz 2006, Sayı:15, s.56-57.

reç içerisinde belirleyen, teknoloji tarafından sınırlandırılmış toplumsal ilişkilerdir. Teknolojinin kendisi ise nötr olmaktan öte siyasal bir sürecin ifadesidir.¹¹

Görüldüğü üzere radikal coğrafya çalışmalarında “ölçek” kavramı teknik bir sürecin ötesine geçmektedir. Bu çerçevede gerek Brenner’ın “devletin yeniden ölçeklendirilmesi” yönünde yaptığı kavramsallaştırma gerekse diğer çalışmalar “ölçeği” ilişkisel bir bağlamda incelemektedir. Ölçeğe yönelik yapılan kuramsallaştırmalar toptan değerlendirilerek bir senteze varılabilir: Buna göre; bir yerin ölçeği kendi başına bir anlam taşımaz. O ölçeğin varlığını anlamlı kılan iki ya da daha fazla farklı ölçeğin karşılıklı yarattığı toplumsal pratiklerin ilişkiselliği ve bu durumun ölçeklere ilişkin yüklediği anlamdır. Bu çerçevede, farklı ölçeklerdeki toplumsal süreçler dışarıda bırakılarak verili ölçekteki siyasal-iktisadi değişimlerden anlamlı sonuçlar çıkartmak mümkün değildir. Bu noktada, ölçeğin siyasallığı üzerine varılan bu düşünsel algoritma çerçevesinde, artık ulus devlet ölçeğinin küresel-yerel bağlamında önemsizleştiği-edilgenleştiği yönündeki tartışmaları, ölçeğin kendisinin iktisadi-siyasal olma durumunu merkeze koyarak yeniden değerlendirilebiliriz.

Sonuç Yerine: (Ulus) Devlet- Küresel ve Yerel Ölçek Diyalektiği

Kapitalizm mekan diyalektiği çerçevesinde, mekânsal ölçeğin genişlemesi sonrası egemenliğin meşruiyet kaynağı olarak “devlet”in de dönüşmesi kaçınılmaz bir durumdur. Ancak yaşanan bu dönüşüm sürecinin devleti (küresel-yerel ölçek karşısında) edilginleştirdiği ya da ortadan kaldırdığını söylemek mümkün müdür?

Bu noktada öncelikle altının çizilmesi gereken şey tartışmanın bağlamını belirleyen devletin kendisinin “kapitalist bir devlet” olduğu tespitidir. Kapitalist devlet, egemenlik meşruiyetinin verdiği olanaklar çerçevesinde, kapitalist pazar ilişkileri içerisindeki çatışmaları çözerek kapitalist üretimden türeyen çelişkileri aşmaya çalışır. Bu durum kendi içerisinde yeni çatışmalar-çelişkiler üretir. Devletin müdahaleci tutumunun yarattığı çelişkiler, devlet-sermaye ilişkisinin çatışmalı ve uzlaşmaz gibi algılanmasına neden olsa da esas olarak devlet ölçeğinin kendisi, kural koyucu-düzenleyici işlemleri aracılığıyla iktisadi-siyasal alandaki bu çelişkilerin aşılmasındaki oynadığı rol ve bu alana meşruiyet kazandırması nedeniyle önemli bir aktördür. Devletin kapitalist piyasa ile olan bu ilişkisi sermaye birikiminin farklı aşamalarında devletin kendisinin de yeni biçimler almasını-dönüşmesini sağlar. Bu bağlamda, küresel-yerel diyalektiğinde devletin yaşadığı bu dönüşüm Brenner tarafından “devletin yeniden ölçeklendirilmesi” olarak tanımlanmıştır.

Devleti ölçeklendirirken, devlet-sermaye ilişkisini merkeze koyarak, devletin sermaye birikim sürecinde yaşanan krizlerle birlikte yeniden ölçeklendiğini-dönüştüğünü belirtmek doğru bir başlangıç noktası olabilir. Ancak bu dönüşümü analiz ederken sınıf ilişkilerini-çatışmalarını- dışarda tutmak bizi ekonomik-determinist bir noktaya taşır. Bu nedenle, devletin sermaye birikim süreçlerindeki rolü belirlenirken aynı zamanda, devletin kendisinin sınıf içi (örneğin sermaye sınıfının kendisi de homojen bir yapı göstermez: Ulusal-ulus üstü, küçük ve orta ölçekli sermaye-büyük küresel sermaye gibi kendi içerisinde yarışmacı, çatışmalı bir karşıtlık çerçevesinde evrilir) ve sınıflar arası ilişkilerin yaşandığı çatışmalı toplumsal ilişkiler setinin toplamı olduğu gerçeği de dikkate alınmalıdır.

Gerek kapitalist pazar ilişkilerinin yeniden üretilmesinde oynadığı aktif rol, gerekse farklı sınıfsal grupların çatışmalı toplumsal ilişkiler setinin yaşandığı ölçek olması devlet ölçeğinin bağlamını belirlemektedir. Yerel siyasetin bağlamını belirleyen şey ise devlet ölçeğinde yaşanan bu siyasallığın, mekânsal ölçekte somutlaşmasıdır. Feodal beylikler etrafında tanımlı olan yerelliğin kapitalist mekânsal ölçek olarak ulus devletlere evrilmesi süreci bir anlamda yerel siyasal toplumlara kimin katılıp kimin katılmayacağını belirlemesi nedeniyle yerel siyasetin doğasını ve yüzünü dramatik bir şekilde değiştirmiştir. Bu dönüşüm, yerel siyasal topluma giriş-çıkışların üzerindeki denetimleri ortadan kaldırması nedeniyle (çünkü artık ilişkiler ulusal ölçekte belirlenmektedir), bu siyasal alana dahil olan aktörlerin profilini, niteliğini-çeşitliliğini- değiştirmiştir. Başka bir ifade ile yerel siyaset, yerel çıkarlar ile farklı ölçeklerde tanımlanmış çıkarlar arasındaki ittifakların ve çatışmaların mekansallığı olmuştur. Diğer taraftan küreselleşme ile birlikte ulus üstü- ulusal ve yerel ekonomilerin aralarındaki iktisadi ilişkilerin nicelik ve nitelik olarak yoğunlaştığı süreçle birlikte yerel siyasetin alanı daha fazla genişlemiş, bu alana dahil olan aktörlerin sayısı artarken, yerel siyaseti tanımlayan mücadele aksları daha karmaşık bir yapıya evrilmiştir.¹² Bu çerçevede yerel siyaset alanının genişlemesi, bir siyasal özne olan “ulusal” ölçeği edilgenleştirerek siyasetin öznesini yerel ölçeğe kayacak bir dönüşüme neden olmuş mudur?

Küreselleşme ile birlikte yerel siyasetin alanı genişlese dahi bu durumun siyasal bir alan olarak ulusal ölçeğin tamamıyla yok olmasına neden olduğunu söylemek fazla indirgemeci bir tutum olur. Bu yönde bir siyasallığın gerçekleşmesi için öncelikli olarak iktidarın kaynağı olarak ulusal ölçeğin yerel ölçeğe evrilmiş olması gerekir. Başka bir ifade bu durum, ekonomi ve siyasete ilişkin toplumsal alanların düzenlenmesini sağlayan meşruiyet kaynağının dönüşmesini ve yerel ölçeği (içerisinde farklı siyasal aktörlerin ittifaklarının ve çatışmalarının yaşandığı bir alan olarak) ulusal ölçek karşısında, belli bir sınıfın iktidar

¹¹ H.Tarık Şengül, *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2009, s.236-237.

¹² Mustafa Kemal Bayırbağ, “Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Yükselişinin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine”, *Praksis*, Yaz 2006, Sayı:15, s.61.

alanı olarak tanımlanmasını gerektirir. Ancak Giddens'in¹³ da altını çizdiği üzere, ulusal ölçeğin yerel ölçek karşısında hala bir iktidar kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Küresel ölçekte, sermayenin serbestliğini güvence altına alan uluslar arası anlaşmaların devletler ölçeğinde gerçekleştiriliyor oluşu, (ulus) devletlerin hala farklı sınıflar arasındaki çatışmalı süreçleri barındırır da iktidar kaynağını burjuva sınıfından alan siyasal-mekansal özne olma durumunu koruduğunu göstermektedir.

Konuyu kapsamı oldukça geniş olan siyasal alan bağlamından kentsel ölçeğe indirgediğimizde, kentsel ölçeğe yapılan fiziki müdahalelerde de "ulusal ölçek" bağlamında alınan kararların hala önemli olduğunu söyleyebiliriz. Swyngedouw, Moulaert ve Rodriguez'in 12 Avrupa kentinde yaptığı bir araştırmaya göre özellikle büyük ölçekli kentsel projelerde karar alma süreçlerinde yerel ölçeğin yanında, merkezi yönetimlerin de aktif bir şekilde rol aldığı görülmektedir.¹⁴ Ülkemizde mekana ilişkin fiziki müdahalelerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı nezdinde merkezileştirilmesi ve 3. Havaalanı gibi bir çok büyük ölçekli kentsel projenin "ulusal ölçek karar alma ve yönetme mekanizmaları" çerçevesinde gerçekleştiriliyor olması da bu duruma ilişkin en somut örnek olarak dikkat çekmektedir.

Son tahlilde; buraya kadar yapılan tartışmalar çerçevesinde yerel-ulusal-küresel ölçekleri arasındaki diyalektiği, birbirlerinin karşıtlıkları olarak değil, içerisinde farklı sınıf çatışmalarının olduğu kapitalist yeniden yapılanma sürecinin bir parçası olarak görebiliriz. Tıpkı feodal ilişkilerin yerelliğinin, kapitalist üretim ilişkilerinin kurumsallaşması sürecinde çözülerek kapitalist ulusal ölçeğe evrilmesi sürecinde olduğu gibi aynı kapitalist üretim ilişkilerinin kendi tarihsel rasyonalitesinin bir sonucu olarak yerel-ulusal ve küresel ölçeğin yeniden tanımlanmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan "ulus ölçeği"nin siyasal bir özne olarak kabaca aşındığını söyleyebiliriz. Ancak, yerelin hala siyasal bir özne olarak kendini var edememesi nedeniyle ulus devlet ölçeği siyasal anlamda aşınır da bir güç merkezi olma durumunu korumaktadır. Nihayetinde kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığını sağlayan devlet yapılanmasının arkasındaki hukuki düzenleme ve bu güç merkezi olma durumudur. Bunun için merkezi devlet-yerel arasındaki siyasal ölçek ilişkileri dönüşüm yaşar, form değiştirir ancak var olmaya devam eder. Başka bir ekonomi-politik alan kurulana kadar bu durum kendisini içindeki çatışmalı ve çelişkili unsurların etkisiyle yeniden üretir...

KAYNAKLAR

- Bayırbağ M.K. (2006). "Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Yükselişinin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine", *Praksis*, Yaz 2006, Sayı:15, 49-70
- Bayırbağ M.K. (2010). "Devletin Yeniden Ölçeklenmesi, Dışlanma ve Neoliberalizmin Zamansallığı", Besime Şen, Ali Ekber Doğan (Derleyen), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Brenner N. (2000). "The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale", *International Journal of Urban and Regional Research*, C:24, S:2, 361-378.
- Brenner N. (2001). "The limits to scale? Methodological Reflections on Scalar Structuration", *Progress in Human Geography*, C:25, S:4, 591-614.
- Giddens A. (1985). *Violence and Nation State*, Polity Press, Cambridge.
- Harvey D. (2011). *Umut Mekanları*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Swyngedouw E., Moulaert F. and Rodriguez A. "Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy" <http://www.scholars-on-bilbao.info/fichas/antipodeARodriguez.pdf> (05.01.2016)
- Şengül H.T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

¹³ Anthony Giddens, *Violence and Nation State*, Polity Press, Cambridge 1985.

¹⁴ Erik Swyngedouw, Frank Moulaert and Arantxa Rodriguez: "Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy" <http://www.scholars-on-bilbao.info/fichas/antipodeARodriguez.pdf> (05.01.2016)